

MARTA CZYŻAK

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu
Oddział Zbiorów Specjalnych

**Legat książkowy archidiacona Mikołaja Kickiego dla katedry gnieźnieńskiej.
Przyczynek do kultury intelektualnej duchowieństwa wielkopolskiego
w pierwszej połowie XV wieku**

The Book Bequest of Archdeacon Mikołaj Kicki to the Gniezno Cathedral. A Contribution to the
Intellectual Culture of the Wielkopolska Clergy in the First Half of the 15th Century

Legat książkowy archidiacona Mikołaja Kickiego doktora dekretów, wikariusza generalnego i krewnego biskupa poznańskiego Andrzeja Łaskarzyca, prokuratora generalnego króla polskiego w procesie polsko-krzyżackim przed legatem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu – wpisuje się w średniowieczną praktykę testamentarnych legatów książkowych, wydaje się jednak, w porównaniu z innymi znanymi legatami duchownych Wielkopolski z 1. połowy XV w., wyjątkowy – ze względu na odbiorcę legatu (przede wszystkim biblioteka kapituły gnieźnieńskiej), liczbę ofiarowanych tomów prawniczych, staranny dobór tytułów i wartość artystyczną poszczególnych kodeksów¹. Mikołaj Kicki legował

¹ Legat – wpisany do pierwszej księgi kapituły gnieźnieńskiej pod datą 30 IV 1435 (Gniezno, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. ACap. B – dalej cytuję: B-14, k. 159v-161) opublikował Bolesław Ulanowski w *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. I-II, Kraków 1894-1902 (dalej cyt.: *Acta capitulorum*), tu t. I, nr 1646. Legaty testamentarne i dary dla biblioteki kapitulnej w Gnieźnie omawiają M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1947, s. 231-247; J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 32, 1976, s. 161-248 (dalej cyt.: *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie I*); 33, 1976, s. 237-297 (dalej cyt.: *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie II*); 36, 1978, s. 211-265 (Aneks: Spis dzieł Biblioteki w roku 1650), tu *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie I*, s. 179, 213-225. O księgozbiorach i legatach książkowych duchownych miasta Poznania zob. J. Wiesiołowski, *Spółczesność a książka w późnośredniowiecznym mieście polskim. Poznań i jego osiedla przedmiejskie w XV i na początku XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 23, 1978, s. 67-75.

w sumie 27 tomów dzieł bolońskich i paryskich profesorów prawa kanonicznego: 16 tomów przekazał bibliotece, 11 (oraz 4 prace z zakresu sztuk wyzwolonych) – bratankowi Jakuszowi. Pod względem liczby kodeksów mógłby się z darem archidiacona równać tylko legat książkowy biskupa krakowskiego Tomasza Strzępińskiego: dawny scholastyk gnieźnieński i lektor prawa kanonicznego przy katedrze przeznaczył w testamencie z 1460 roku dla biblioteki kapitulnej 31 kodeksów ze swej liczącej około 100 tomów biblioteki, były to jednak przede wszystkim prace teologiczne: zbiory kazań, komentarze biblijne, *Sentencie* Piotra Lombarda i komentarze do nich, z dzieł prawnych tylko 4 tomy: komentarz do pierwszej księgi *Dekretalów* Grzegorza IX, komentarz do *Constitutiones* Klemensa V, *summa Pisani* (Hugucjusza zm. 1210, *Summa in Decretum Gratiani?*) i *practica Alberici* (Alberyka de Rosate zm. 1360, *Dictionarium iuris tam civilis quam canonici?*)². Kolejny, porównywalny, legat o znanej liczbie tomów miał miejsce u schyłku stulecia: w 1497 roku 37 woluminów dzieł przede wszystkim prawnych przeznaczył dla lektora teologii przy katedrze gnieźnieńskiej Jakub Boksica doktor dekretów, kanonik i oficjał gnieźnieński, lektor teologii w Gnieźnie³.

Zapis testamentarny Mikołaja Kickiego był już kilkakrotnie przywoływany w literaturze przedmiotu, nigdy jednak nie poświęcono mu osobnego szkicu⁴. Ponieważ biblioteka prawnicza archidiacona gnieźnieńskiego – poza wspomnianą już wyjątkową liczbą i wartością kodeksów – stała się zbiorem wzorcowym dla jego młodszego przyjaciela i współbrata z kapituły: Jaśka z Czechla – zdecydowała się poświęcić legatowi więcej uwagi.

Autorki pracy *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej* oceniają legaty Piotra z Zawichostu adwokata konsystorza gnieźnieńskiego i Mikołaja Kickiego jako największe zapisy dla biblioteki kapitulnej w 1. połowie XV wieku⁵. O legacie Piotra z Zawichostu wspomina przywilej arcybiskupa Mikołaja Trąby z 22 X 1414 erygujący w katedrze, zgodnie z ostatnią wolą zmarłego, ołtarz Św. Trójcy, NMP i Wszystkich Świętych⁶. Zapis obejmował 12 tytułów w 14 wolu-

² M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 146-152.

³ J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie* (I), s. 224.

⁴ J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*, Cracoviae 1900, s. 51-53; M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 232-236; J. Wiesiołowski, *Spółczesność a książka*, s. 69; J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie* (I), s. 218, przypis 255 (edycja części tekstu).

⁵ M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 236.

⁶ Piotr z Zawichostu, zob. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* – dalej cyt.: KDW – wyd. A. Gąsiorowski [i inni], t. VI-XI, Poznań 1982-1999, tu t. VI, nr 366, przyp. 5: adwokat konsystorza gnieźnieńskiego 1398, po raz ostatni wspomniany 1412, zapewne identyczny z mistrzem Piotrem z Zawichostu mieszczaninem gnieźnieńskim w 1388 r. (KDW III, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1885) oraz z Piotrem synem Bartłomieja z Zawichostu, duchownym diecezji krakowskiej, notariuszem *imperiali auctoritate* w 1380 r. (KDW VI, nr 269, przyp. 9). Zmarł zapewne przed

minach, były to m.in. najważniejsze średniowieczne zbiory prawa kanonicznego: *Decretales* Grzegorza IX z komentarzem Innocentego IV, *Liber Sextus Decretalium* Bonifacego VIII i *Constitutiones* Klemensa V (*Klementyny*); ponadto trzynastowieczne komentarze do *Dekretalów*: Henryka z Suzy *Summa super titulis Decretalium* w trzech tomach – jedna z najważniejszych prac kanonistycznych średniowiecza; Bernarda z Botone zw. *Parmensis* (zm. 1266) *Glossa ordinaria* do *Dekretalów*; Wilhelma Duranda *Repertorium super titulos Decretalium*; popularna praca Wilhelma Horborcha *Decisiones Rotae Curiae Romanae* (1376) oraz czternastowieczne traktaty kanonistów bolońskich: Jana z Legnano *De censura ecclesiastica* i Jana Calderiniego *Auctoritates Bibliae cum concordantiis decretorum et decretalium*⁷. Kodeksy te były zapewne przydatne w codziennej pracy prokuratora konsystorza, całość nie odbiega od kanonu ksiąg „modelowej” biblioteki adwokata sądu biskupiego z drugiej połowy XIV wieku⁸.

Dla zarysowania całości obrazu trzeba wspomnieć, że księgi dla katedry gnieźnieńskiej ofiarował jeszcze za życia Piotr Kuropatwa z Grodziny, kantor gnieźnieński – zapiska w księdze kapitulnej z 25 X 1410 nie wymienia niestety przekazanych tytułów⁹. O legatach książkowych, przede wszystkim dla brataników testatorów, wspominają także jedyne dwa znane testamenty kanoników gnieźnieńskich: Mirosława z Brudzewa bolońskiego doktora dekretów, prepozyta gnieźnieńskiego i biskupa nominata poznańskiego (zm. 1427) oraz Jaśka z Czechła dziekana kapituły gnieźnieńskiej (zm. 1444)¹⁰. Mirosław z Brudzewa

objęciem rządów w diecezji przez Mikołaja Trąbę, tj. przed 14 XII 1412 – arcybiskup wspomina o wiernej służbie Piotra dla jego poprzedników. Altaria została erygowana przed 12 V 1412 – tego dnia Andrzej syn Boguszy z Kruszyna wikariusz katedralny otrzymał prowizję papieską na nadaną mu już przez Mikołaja Strzeszkowica, administratora diecezji, altarię Św. Trójcy *noviter erectum* (*Bullarium Poloniae*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, t. I-VII, Romae 1982 – Romae-Lublina 1988-2006 – dalej cyt.: BP – tu t. III, nr 1375).

⁷ KDW VII, nr 737. Legat omawiają M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 232.

⁸ Por. J. Wiesiołowski, *Spółczesność a książka*, s. 68, 79.

⁹ Piotr Kuropatwa z Grodziny i Łękińska herbu Szreniawa, kantor i kanonik gnieźnieński 1395–1414, zm. przed 24 IV 1414, zob. M. Czyżak, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 382-383; B 14, k. 11: – – *magister Petrus voluntarie non compulsus nec coactus libros infrascriptos donacione inter vivos fieri consveta legavit, donavit irrevocabiliter post mortem suam pro ecclesia Gneznensi recipiendos et ibidem iuravit, quod nunquam dictum testamentum revocabit.*

¹⁰ Mirosław z Brudzewa h. Nałęcz, zob. J. Nowacki, *Brudzewski Mirosław*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt.: PSB), t. III (1937), s. 9-10; M. Czyżak, *Kapituła*, s. 375-377; O Jaśku z Czechła zob. przede wszystkim J. Wiesiołowski, *Urząd konserwatora Uniwersytetu Krakowskiego około 1442 roku*, w: *Munera Poznaniensia. Księga pamiątkowa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu dla uczczenia 600-lecia założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. G. Labuda, Poznań 1965, s. 163-168; tenże, *Jan (Jasiek) z Czechła*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 283; M. Czyżak, *Kapituła*, s. 278, 294-297, 336-337. Zob. też M. Czyżak, „*Volens de bonis et rebus suis sibi a Deo collatis anime sue salutem providere*”. *Testamenty ka-*

darował bratankowi Niemierzy cały swój księgozbiór prawniczy i teologiczny znajdujący się w kraju: *omnes libros suos in iure canonico et theologia in partibus existentes*, testament nie wymienia jednak tytułów, być może zostały one umieszczone w osobnym spisie¹¹. Testament Jaśka z Czechła wylicza legowane kodeksy, ale tylko z zakresu prawa kanonicznego, z prac teologicznych podaje jedynie cztery pierwsze tytuły. Dziekan gnieźnieński przeznaczył bratankowi Mikołajowi synowi Jakubowi z Czechła 14 tytułów dzieł prawniczych w 18 tomach i kronikę Marcina z Opawy (*Chronicon pontificum et imperatorum*), przy czym właściwie wszystkie tytuły prawnicze – poza nierozpoznanymi *Epistolae triplices*, komentarzem do *Dekretalów* Innocentego IV (*Apparatus in quinque libros Decretalium*), *Sumą super titulis Decretalium* Henryka z Suzy i *Decisiones Rotae Romanae* – znajdowały się także w bibliotece Mikołaja Kickiego¹².

Mikołaj syn Filipa z Kik (w ziemi sieradzkiej) zwany Kiczka herbu Godziemba, bliski krewny świętobliwego biskupa Andrzeja Łaskarzyca z Gosławic¹³, rozpoczął karierę jako notariusz publiczny i pisarz oficjała gnieźnieńskiego Mikołaja Strzeszkowica (1402)¹⁴. Był autorem większości wpisów w formularzu *Formulae variae processuum et instrumentorum ex actis consistorii Gnezniensis*, znanym jako *Księga formularzowa Mikołaja Strzeszkowica*¹⁵. W latach 1405–1408 przebywał w kurii rzymskiej: protekcja uczonego krewnego, Andrzeja Łaskarzyca, padewskiego doktora dekretów (1405), dyplomaty królewskiego, domownika (1405) i referendarza papieskiego (1407) ułatwiła mu zapewne starania o beneficja: w lutym 1405 r. otrzymał prowizję na parafię w Luborzycy, którą *papież Innocenty VII posiadał do czasu swego wyboru*¹⁶. Razem z innymi pol-

noników i wikariuszy gnieźnieńskich w pierwszej połowie XV wieku, „Roczniki Historyczne” 76, 2010, s. 106, 127-128, 133-135.

¹¹ KDW IX, nr 1120. W Bibliotece Katedralnej w Gnieźnie znajduje się rękopis z traktatami m.in. Fryderyka de Senis, Jana Calderiniego *De interdicto ecclesiastico*, Baldiego de Ubaldis i Dominika z San Geminiano, z herbem Nałęcz na k. 1, przywieziony z soboru w Konstancji – należący być może do Mirosława, zob. J. Rył, *Katalog rękopisów Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 45, 1982, MS 35 (s. 35-36).

¹² KDW X, nr 1655; *Acta capitulorum*, t. II, nr 595; J. Wiesiołowski, *Urząd konserwatora*, s. 167.

¹³ Tak J. Wiesiołowski, *Mikołaj Kicki h. Godziemba*, *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, s. 328; według J. Nowackiego, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. II, Poznań 1964, s. 209: bratanek. Por. Z.H. Nowak, *Kicki Mikołaj*, w: PSB XII (1966-1967), s. 392; M. Czyżak, *Kapituła*, s. 366-367; zob. też KDW XI, indeks, s. 388-389.

¹⁴ KDW VIII, nr 439, przyp. 8.

¹⁵ *Catalogus codicum manuscritorum medii aevi Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. 1, oprac. Z. Włodek, J. Zathej, M. Zwiercan, Vratislaviae 1980, nr 143, s. 235-246.

¹⁶ BP III, nr 1008, 1083. K. Piotrowicz, Andrzej Łaskarz, w: PSB I (1935), s. 103-106; K. Ożóg, *Uczni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384-1434)*, Kraków 2004, s. 180-181. W Padwie mistrzem Łaskarzyca był Franciszek Zabarella, który wspierał swego ucznia i polską delegację na soborze w Konstancji w sporze z Zakonem Krzyżackim, tam-

skimi duchownymi poznał w tym czasie Oddona Colonnę, ówczesnego protonotariusza apostolskiego, przyszłego Marcina V, który właśnie otrzymał urząd archidiakona kaliskiego: 14 V 1405 w rzymskim pałacu Colonnów w pobliżu kościoła *ad sanctos Apostolos* jako notariusz *imperiali auctoritate* spisał instrument notarialny poświadczający ustanowienie przez przyszłego papieża kanonika gnieźnieńskiego Mikołaja z Czeszewa swym prokuratorem dla przejęcia i wykonywania urzędu archidiakona kaliskiego¹⁷. Czy studiował w odnowionym przez Innocentego VII (1404–1406) uniwersytecie rzymskim? Jeśli tak – nie uzyskał żadnego stopnia, nie wspominają o nim akta kapituły. Być może rozpoczął studia w Padwie, gdzie Andrzej Łaskarzyc uzyskał w lutym 1405 r. tytuł doktora dekretów¹⁸. W styczniu 1407 r. zamienił w kurii parafię w Luborzycy, o którą toczył spor z Bartłojem z Jasła (należącą do uposażenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Krakowskiego) na kanonie gnieźnieńską i łęczycką¹⁹. Niedługo potem objął archidiaconię gnieźnieńską – w rezerwacji kanonii wrocławskiej z 19 III 1408 nazywany jest archidiaconem, z tytułem archidiakona wspomina go pierwszy zachowany protokół z posiedzenia kapituły gnieźnieńskiej: 29 IV 1408 kolegium odwołało go – nieobecnego – z funkcji swego prokuratora sądowego i powołało nowych prokuratorów. 3 III 1409 uczestniczył po raz pierwszy jako archidiacon w posiedzeniu kapituły²⁰. W marcu 1409 r. jako komisarz Stolicy Apostolskiej potwierdził na prośbę patronów fundację parafii w Łagiewnikach z 1400 r.²¹. Nieobecny w Gnieźnie od drugiej połowy 1414 do kwietnia 1420 r. towarzyszył być może biskupowi elektowi Andrzejowi Łaskarzycowi na soborze w Konstancji, został wówczas także domownikiem Marcina V. Tak nazywają go prowidze papieskie z 1429 r.: *qui tempore assumptionis nostrae ad*

że, s. 188, 208-209. Biblioteka biskupa przeszła na własność jego następcy, Stanisława Ciołka – nie znamy jej zawartości, J. Wiesiołowski, *Spółczesność a książka*, s. 72.

¹⁷ KDW V, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1908, nr 75 (regest); Gniezno, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. ACons. A (dalej cyt.: A) 5, k. 201v-202v: – – *in urbe Roma in domo habitacionis venerabilis viri dni Oddonis de Columpna, prothonotariis domini nostri pape et archidiaconi ecclesiae collegiatae sanctae Marie Kalisz, sita circa ecclesiam ad sanctos Apostolos – – constitutus personaliter prefatus dominus Oddo – – constituit – – honorabilem dominum Nicolaum de Czeszewo canonicum Gneznensem presentem et consentientem – – in suum verum et legitimum procuratorem – – ad recipiendum nomine suo possessionem dicti archidiaconatus ipsumque regendum, gubernandum et manutenendum, iurisdictionemque ac curam eidem archidiaconatui annexam tam in spiritualibus quam in temporalibus exercendum – –. Presentibus – – Miroslao Kelconis altariste Gneznensis et Angelo Nicolai clerico Penestrine diocesi familiari domini Oddonis. – – Et ego, Nicolaus Philippi de Kyki, clericus Gneznensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius predictis procuratoris constitutionis [...].*

¹⁸ M. Frontczyk, *Andrzej Łaskarz z Gosławic herbu Godziemba biskup poznański*, „Nasza Przeszłość” 30, 1969, s. 128.

¹⁹ BP III, nr 1008, 1083, 1136.

²⁰ BP III, nr 1172; B 14, k. 3v, 5.

²¹ KDW XI, nr 1873.

*summum apostolatus apicem et post dictam assumptionem familiaris, continuus commensalis ac etiam post assumptionem eandem referendarius noster extitit*²². Jednocześnie studiował w Padwie prawo kanoniczne: w październiku 1417 r. kapituła zwolniła go z zapłaty 10 grzywien czynszu *ratione studii*, w latach 1418–1419 jako rektor studentów prawników ultra- i citramontanów uczestniczył w egzaminach doktorskich, najprawdopodobniej w 1419 r. uzyskał tytuł doktora dekretów²³. Od 1420 r. kanonik poznański, był obok biskupa Andrzeja posłem strony polskiej do Wrocławia na postępowanie polubowne Zygmunta Luksemburskiego w sporze polsko-krzyżackim, w tym samym roku uczestniczył w redagowaniu statutów prowincjonalnych wieluńsko-kaliskich. W 1422 r. był pełnomocnikiem Władysława Jagiełły w procesie polsko-krzyżackim przed legatem papieskim Antonim z Mediolanu²⁴. Od 1422 r. referendarz suplik papieskich²⁵, w latach 1422–1426 pełnił funkcję wikariusza generalnego biskupa Andrzeja, po jego śmierci został wybrany przez kapitułę administratorem diecezji (1426–1428). Jednocześnie biskup nominat Mirosław z Brudzewa mianował go swym wikariuszem generalnym (1426–1427)²⁶. Jeden z wybitniejszych prałatów gnieźnieńskich w pierwszej połowie XV w., nazywany w aktach kapitulnych *doctor egregius*, zmarł między 26 IV 1429 a 20 V 1429²⁷. Jego anniwersarz sprawowano w katedrze gnieźnieńskiej w dzień św. Gotarda (5 maja), w kapitule poznańskiej – 22 kwietnia²⁸. Egzekutorem jego ostatniej woli został Jasiek z Czechła, dziekan kapituły gnieźnieńskiej.

²² BP IV, nr 2300, 2349. Oddo Colonna został wybrany papieżem 17 XI 1417.

²³ J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica*, s. 49-50: – – *presente et astante spectabili et egregio viro domino Nicolao de Polonia, archidiacono Polonensi, Rectore scoliarium Ultramontanorum et Citramontanorum et universitatis iuristarum huius almi studii Padu(ani)*; M. Czyżak, *Studia uniwersyteckie kanoników gnieźnieńskich w I połowie XV wieku*, w: *Księga, nauka, wiara w średniowiecznej Europie*, red. T. Ratajczak, przy współpr. J. Kowalskiego, Poznań 2004, s. 106-107.

²⁴ K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej*, s. 224-226, 241-249, 300-301.

²⁵ KDW VIII, nr 951.

²⁶ KDW VIII, nr 954; P. Dembiński, *Wykształcenie prałatów i kanoników poznańskiej kapituły katedralnej schyłku wieków średnich*, w: *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu*, red. T. Jurek, I. Skierska, Poznań 2007, s. 58; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej*, s. 295-297.

²⁷ 26 IV uczestniczył w posiedzeniu kapituły gnieźnieńskiej (B 14, k. 137), 20 V 1429 kapituła poznańska postanowiła oszacować wsie prestymonialne wakujące po zmarłym Mikołaju Kickim. Bardzo dziękuję za tę ostatnią informację dr. Pawłowi Dembińskiemu z Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Wielkopolski w Średniowieczu Instytutu Historii PAN w Poznaniu. 30 V 1429 została asygnowana suplika o prowinę na archidiaconat wakujący po śmierci Mikołaja dla kardynała Brandy Castiglione (BP IV, nr 2299).

²⁸ B. 14, k. 147: *Item domino N. Kiczka archidiaconi Gneznensi doctori egregio in die beati Gothardi*; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. I, Poznań 1959, s. 726: *Nicolai Kiczka doctoris*.

Mikołaja Kickiego i Jaśka z Czechła łączyły jak się zdaje więzy przyjaźni: Jasiak uczestniczył jako poseł kapituły w soborze w Konstancji, tam zlecił przepisanie *Allegaciones* Jana Lapi z Castiglione, które przywiózł następnie w czerwcu 1418 r. do Padwy²⁹, gdzie Mikołaj studiował prawo kanoniczne. Być może obaj sprowadzali księgi z Konstancji? Kodeks z komentarzem Franciszka Zabarelli do *Constitutiones* Klemensa V, legowany przez Mikołaja Kickiego katedrze gnieźnieńskiej, nosi na pierwszej stronie zagadkową zapiskę: *1417 die 25 Iunii Iohannes M. D. Nicolaus conduxit in Padua 10 Decembris 1418*; z kolei *Speculum iudiciale* Wilhelma Duranda, darowane później przez Jaśka w testamencie swemu bratankowi Mikołajowi z Czechła, zawiera notę: *D. Nicolaus de Polonia conduxit in Padua 11 novembris 14[...]*³⁰. Obaj uczestniczyli w poselstwie króla Władysława Jagiełły do Wrocławia na postępowanie polubowne Zygmunta Luksemburskiego (1420). Mikołaj Kicki jako prokurator króla polskiego w procesie przed legatem papieskim Antonim z Mediolanu (1422–1423) wyznaczył na swego zastępcę m.in. Jaśka z Czechła³¹. Jeszcze w pierwszych miesiącach 1429 r. obaj jako sędziowie polubowni doprowadzili do ugody Jana z Koziębrod kancle-rza kapituły i Pawła z Zadusznik w sprawie sołectwa w Marzeninie³².

Jasiak jako egzekutor testamentu Mikołaja Kickiego od 1431 do 1434 r. kupował czynsze dla mansjonarzy gnieźnieńskich, a 30 IV 1435, sześć lat po śmierci Mikołaja, przekazał bibliotece kapitulnej obszerny legat książkowy archidia-kona³³. Notariusz kapituły katedralnej Adam ze Smolic wpisał wówczas do metryki spis ofiarowanych kodeksów oraz sformułowane przez archidia-kona w pierwszej osobie wskazówki dotyczące ich przeznaczenia, przechowywania i udostępniania: *Dispositio prefati domini N. Kyczka archidiaconi Gneznensis. Dispono tamen et mee exstat voluntatis* – –³⁴. Być może był to fragment własno-ręcznego (?) testamentu Mikołaja Kickiego lub „załącznik” do właściwego testa-mentu, dotyczący legowanych ksiąg³⁵.

²⁹ J. Rył, *Katalog rękopisów*, MS 86 (s. 68-69): *Domini Lapi de Castiglione Allegaciones abbreviate per Antonium de Butrio*. W kolofonie data: 27 II 1418 i informacja o spisaniu w Konstancji. Na k. 1 inicjał ornamentalny z herbem Korab i floraturą, na karcie ochronnej nota: *D. Iohannes conduxit in Padua 24. Iunii 1418*.

³⁰ J. Rył, *Katalog rękopisów*, zob. odpowiednio MS 79 (s. 65-66); MS 77, s. 64.

³¹ K. Ożóg, *Uczni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej*, s. 224, 242-249.

³² B 14, k. 137v (28 IV 1429): *Paulus Andree de Szadusniky tunc vero oppidanus de Cowalye recognovit se habuisse* – – *ex parte venerabilis viri domini Iohannis cancelarii Gneznensis pro advocatia in Marzenino iuxta concordiam per dominos Iohannem decanum et N. archidiaconum factam octo marcarum* – –.

³³ KDW IX, nr 1271; KDW V, nr 541; KDW IX, nr 1376; KDW V, nr 557; M. Czyżak, *Volens de bonis et rebus suis* (w druku).

³⁴ B 14, k. 159v (= *Acta capitulorum*, t. I, nr 1646).

³⁵ Podobny własnoręczny wykaz legowanych ksiąg sporządził także Tomasz Strzępiński, został on wpisany do akt kapitulnych pod datą 29 X 1461, zob. *Acta capitulorum*, t. I, nr 1924: *Secuntur conscripta librorum per bone memorie Rmum patrem dnum Thomam de Strzampino Epum*

Mikołaj podzielił swój księgozbiór między bibliotekę kapitulną i bratanka Jakusza syna Piotra z Kik. Katedrze gnieźnieńskiej przeznaczył 13 tytułów w 16 woluminach. Wymienimy je w kolejności podanej w metryce³⁶:

1. *Liber Decretorum*. Dekret Gracjana właściwie *Concordia discordantium canonum*, pierwsza synteza prawa kanonicznego, opracowana w latach 1140–1150 na podstawie licznych wcześniejszych kolekcji przez bolońskiego kamedułę Gracjana, początek rozwoju kanonistyki jako odrębnej od teologii nauki³⁷.

2. *Rosarium super Decretum*. Kompilacja Gwidona z Baysio *Rosarium Decretorum*, najważniejszy trzynastowieczny komentarz do Dekretu³⁸.

3. *Directorium super officium inquisitionis*. Mikołaja Eymerici *Directorium inquisitorum*³⁹.

4. *Nowelle in uno volumine super primum et secundum librum. Item super tercio, quarto et quinto in alio volumine*. Jana Andrzejowego, *najśłynniejszego z wielkich dekretalistów, Novella in quinque Decretalium libros* – komentarz

Crac. in ultima sua voluntate pro ecclesia Gnezn. legatorum et manu propria conscriptorum sub hac, qua sequitur, forma. Item primo pro ecclesia Gnezn. -- lego et dono -- .

³⁶ W cytowanych fragmentach wprowadzono w stosunku do edycji B. Ulanowskiego drobne poprawki.

³⁷ *Corpus iuris canonici. I. Decretum magistri Gratiani*, ed. Ae. Friedberg, Lipsiae 1879. Zob. też H. Zapp, *Decretum Gratiani*, w: *Lexikon des Mittelalters* (dalej cyt.: LMA), t. 1-9, Stuttgart 1999, tu t. 3, kol. 625; W. Hartmann, K. Pennington *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140-1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, Washington 2008, s. 22-54; A. Adamczuk, *Prawo i obraz w miniaturstwie średniowiecznym: iluminowany rękopis „Concordia discordantium canonum” Gracjana w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*, Lublin 2009 (s. 13-22 omówienie stanu badań nad Dekretem).

³⁸ Gwidon z Baysio, zwany *Archidiaconus*, doktor dekretów, archidiacon i kanclerz Uniwersytetu w Bolonii, kapelan Bonifacego VIII, audytor *litterarum contradictarum*, zm. 1313 w Awinionie. Jego najważniejsza praca: *Rosarium Decretorum* (1300) gromadziła materiał pominięty w *Glossa ordinaria* Jana Teutonika (w opracowaniu Bartłomieja z Brescji), przede wszystkim z Sumy Hugucjusza do *Dekretu*. Zachowana w wielu rękopisach. Pierwsza edycja: Strasburg ok. 1473; ostatnio wydana na płycie CD: *Tractatus universi iuris*, ed. Gaetano Colli, Roma 2001 (edycja druku weneckiego z 1606 r.); zob. Johann F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Recht von Gratian bis auf die Gegenwart*, t. I-II, Stuttgart 1875-1877, tu t. II, *Die Geschichte der Quellen und Literatur von Papst Gregor IX. bis zum Concil von Trient*, s. 186-190; A. M. Stickler, *Guido de Baysio*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche* (dalej cyt.: LThK), t. 1-14, Freiburg 1986, tu t. 4, kol. 1097; H. van de Wouw, *Guido de Baysio*, w: LMA 4, kol. 1774; F. Soetermeer, *Guido de Baysio*, w: *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon* (dalej cyt.: BBKL), t. 22 (2003), kol. 466-471 (tam też najnowsza literatura), zob. <http://www.bautz.de/bbkl/> – dostęp 15.12.2010; B. Zubert, *Gwidon z Baisio*, w: *Encyklopedia katolicka* (dalej cyt.: EK), t. 6, Lublin 1993, kol. 429-430.

³⁹ Mikołaj Eymericus OP, bezkompromisowy inkwizytor hiszpański, kapelan papieski w Awinionie, zm. 1399; zob. F. Merzbacher, *Nicolaus Eymericus*, w: LThK 7, kol. 985; M. Romanello, *Eymerich, Nicolas OP*, w: LMA 4, kol. 190-191.

Item libri mhrascripti scilicet
 per venerabiles domos Nicolaus archidiaconum
 Gualdus kuzka p[ro]curator Gneznensis
 legati et per venerabiles viros domos
 Johannem de eodem Gneznensis tamquam
 Gualdus t[er]m[in]e in dicta Gneznensis
 Gneznensis sup[er]scripte domus et t[er]m[in]e me ad domum
 p[ro]curator Notarius in Capitulo quidam rep[re]sentat
 et in magna t[er]m[in]e per domos B[ea]t[us] officio
 finati

Et primo liber directorum domos Posam sup[er]
 directorum domos directorum super officio inquisitionis
 Item Novelle in uno volumine sup[er] p[ri]m[us] et p[ri]m[us] lib[er]
 Item super t[er]m[in]e et p[ri]m[us] et p[ri]m[us] in alio volumine
 Item in duo volumine sup[er] p[ri]m[us] libro directorum
 Item rationale directorum officiorum
 Item lib[er] super p[ri]m[us] directorum domos d[omi]ni
 Item lib[er] super Clementinas domos franciscanorum
 Item lib[er] super p[ri]m[us] directorum domos d[omi]ni
 et d[omi]ni Item lib[er] super p[ri]m[us] domos d[omi]ni
 d[omi]ni et d[omi]ni in uno volumine continentur
 plura directorum repetitiones p[ri]m[us] tractat[us] p[ri]m[us]

Acta capituli metropolitani Gneznensis ab anno 1408 ad annum 1448 inclusive, k. 159v-161r.

Reka Adama ze Smolic,

Gniezno, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. ACap. B 14

(zwany *Novella* jako uzupełnienie, nowela do komentarzy innych autorów) do *Dekretalów* Grzegorza IX, w dwóch tomach⁴⁰.

5. *Item in tercio volumine super sexto libro Decretalium*. Jana Andrzejowego *Novella in Sextum* – komentarz do *Liber Sextus Decretalium* Bonifacego VIII, uzupełniający wcześniejszy, młodzieńczy komentarz tego autora.

6. *Item Rationale divinorum officiorum*. Wilhelma Duranda pierwsze pełne przedstawienie tzw. prawa liturgicznego (*ius liturgicum*), zawierające bogaty opis ceremonii liturgicznych⁴¹.

7. *Item lecturam super sexto Decretalium domini Dominici*. Dominika z *San Geminiano Commentarius in Sextum* – komentarz do *Liber Sextus Decretalium* Bonifacego VIII przytaczający także glosy powstałe w drugiej połowie XIV w., nie ujęte w *Glossa ordinaria* Jana Andrzejowego⁴².

8. *Item lecturam super Clementinas domini Franciscisci*. Franciszka Zabarelli komentarz do *Klementyn*, gromadzący rozproszoną literaturę kanonistyczną, także – komentarze powstałe po *Glossa ordinaria* Jana Andrzejowego⁴³.

⁴⁰ *Corpus iuris canonici. II. Decretalium collectiones. Decretales Gregorii P. IX., Liber Sextus Decretalium Bonifacii P. VIII., Clementis P. V. Constitutiones, Extravagantes tum viginti Ioannis P. XXII. tum communes*, ed. Ae. Friedberg, Lipsiae 1881. Jan Andrzejowy, uczeń Gwidona z Bayasio, profesor dekretów uniwersytetów w Padwie i w Bolonii, autor, obok Noweli do *Dekretalów* (1338) i *Liber Sextus* (1342), także komentarzy do *Liber Sextus* (1301) i *Klementyn* (1322), recypowanych jako *Glossa ordinaria* (*Apparus glossarum in Sextum* i *Apparus glossarum in Clementinas*), zm. 1348 w Bolonii. W swych pracach zawarł całość nauczania kanonistycznego swego czasu, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, 218-221; A.M. Stickler, *Johannes Andreae*, w: LThK 5, kol. 998; E. Wilemska, w: EK 7, Lublin 1997, kol. 880; F. W. Bautz, *Andrea Giovanni d'*, w: BBKL 1 (1990), kol. 165; H. Zapp, *Joannes Andreae*, w: LMA 5, kol. 555.

⁴¹ Wilhelm Durand francuski kanonista, liturgista i dyplomata papieski, audytor Roty Rzymskiej (*auditor generalis causarum palatii*) za pontyfikatu Grzegorza X (1271–1276), biskup Mende (pd. Francja) 1285–1295, zarządca (*rector generalis*) Państwa Kościelnego, zm. 1296 w Rzymie. Autor m.in. popularnego w średniowieczu *Speculum iudiciale*, ukończonego w 1276 r. (ok. 130 znanych i zachowanych rękopisów. Reprint bazylejskiego wydania *Speculum* z 1574 r. ukazał się w Aalen w 1975 r.) oraz *Rationale divinorum officiorum* (co najmniej 139 zachowanych rękopisów, pierwsze wydanie drukiem: Mainz 1459); zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 144-156; E. Przekop, *Durand Guillaume Starszy*, w: EK 4 (1983), kol. 368-369; A.M. Stickler, *Durandus v. Mende*, w: LThK 3, kol. 611; M. Hayez, H. Zapp, G. Langgärtner, *Duranti(s) Guillelmus*, w: LMA 3, kol. 1469-1470; F. Soetermeer, *Wilhelm Durand*, w: BBKL 22 (2003), kol. 1527-1539.

⁴² Dominik z San Geminiano, uczeń Antoniego z Butrio, profesor dekretów uniwersytetów w Bolonii oraz w Sienie i we Florencji, audytor generalny Kamery Apostolskiej, uczestnik soboru w Pizie, zm. przed 1436 w Bolonii, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 294-295; E. Przekop, *Dominik z San Gemignano*, w: EK 4, Lublin 1983, kol. 65; U. Mosiek, *Dominicus a S. Geminiano*, w: LThK 3, kol. 482; H. van der Wouw, *Dominicus a S. Geminiano*, LMA 3, 1995, kol. 1191. Na prośbę Pawła Włodkowica autor opinii (*consilium*) w procesie polsko-krzyżackim w Rzymie 1420–1421, zob. K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej*, s. 228-229, 233-235.

⁴³ Franciszek Zabarella najwybitniejszy kanonista swego czasu, koncyliarysta, biskup Florencji 1410, kardynał 1411, zw. *Cardinalis Florentinus*. Uczeń Jana z Legnano w Bolonii, profesor

160
Caldimi & Judicio Civitatis tractatus Johannis de legano
& rursus Civitatis & Justo Ballo Nemo conflictu
domi Anthony & Buro et alia pulvra Notabilia

Item duo Colmia discretioni Henrici Regis que
sunt apud egypti paulo meladimur per quibus regibus
sunt per domi Colmney decem Senezuy et ipse
negat se ea habere

Item Emma Gotzfridi Item acta Sodalitatis
Konstantie Item letitia domi laucey & pmissis
super dextro quem ipse scripsit. ppa. manu et
& ipse legit in scolis

Dispositio presat. domi r.
Kyzka Neregum Senezuy et

Suppono tenues et mee estat voluntate qd dicit
libri assignat in libro dicit Senezuy et multi
considerant. est libraria nisi deposito pignore dupli
valent. et penna anno vel argente

Item qd pmissis in dicit Senezuy dispositio pro
lectore in Jure dicit. lego pced. circa letitia super
dextro in conspectu quibus pmissis regales dicit
et de compilatione pmissis et suo tempore pmissis
pue domi laucey & pmissis quia ppa. manu et ipse

9. *Item lecturam super secundo Decretalium domini Anthonii de Butrio*. Antoniego z Butrio komentarz do drugiej księgi *Dekretalów*⁴⁴.

10. *Item lecturam super quinto eiusdem domini Anthonii, circa quam in uno volumine continentur plurium Decretalium repetitiones, necnon tractatus Iohannis Calderini De interdicto ecclesiastico, tractatus Iohannis de Lignano De censura ecclesiastica, De iusto bello, nec non Consilia domini Anthonii de Butrio et alia pulcra notabilia*.

Antoniego z Butrio komentarz do piątej księgi *Dekretalów* i *Consilia* w jednym tomie z powtarzającymi się w kodeksach Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie traktatami Jana Calderiniego *De interdicto ecclesiastico*⁴⁵, Jana z Legnano *De censura ecclesiastica* i *De iusto bello*⁴⁶. Tom ten zachował się w Bibliotece Katedralnej możemy więc wejrzeć w jego zawartość. Obok wymienionych tytułów zawiera (określone w metryce ogólne jako *plurium Decretalium repetitiones*) komentarz Piotra z Ancharano do rubryki *De testamentis et ulterius voluntatibus z Liber Sextus*⁴⁷, komentarze Jana Calderiniego do wybranych rubryk *Dekretalów* (*In nostra De rescriptis* i *Intelleximus De ordine cognitionum*) oraz, tego samego autora, *Consilia*⁴⁸.

dekretów we Florencji i w Padwie, uczestnik soboru w Konstancji, odegrał decydującą rolę w zakończeniu schizmy i sformułowaniu koncyliarystycznego dekretu soborowego *Haec Sancta*, zm. 1417 w Konstancji. Autor m.in. *Decretalium commentaria in quinque libros* (1404-1410), zob. J. Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 283-285; K.W. Nörr, *Zabarella Franciscus*, w: LThK 10, kol. 1295-1296; A. Frenken, *Zabarella Franciscus*, w: BBKL 14 (1998), kol. 289-292; H. Zapp, *F. Zabarella*, w: LMA 4, kol. 685.

⁴⁴ Antoni z Butrio, uczeń Piotra z Ancharano, świecki profesor dekretów Uniwersytetu w Bolonii, zm. 1408 w Bolonii, autor *Commentaria in quinque libros Decretalium*, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 289-294; A. M. Stickler, *Antonius de Butrio*, w: LThK 1, kol. 672; P.H. Görg, *Butrio Antonius de*, w: BBKL 30 (2009), kol. 177-180; hasło *Dekretalisten*, w: LMA 3, kol. 658-661.

⁴⁵ Jan Calderinus, uczeń Jana Andrzejewego, świecki profesor dekretów Uniwersytetu w Bolonii, zm. 1365. Traktat *De interdicto ecclesiastico* należał do jego najpoczytniejszych pism (pierwsze wydanie drukiem: Papiae 1488), podobnie *Consilia* i *Repetitiones*, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 247-253; A. M. Stickler, *Johannes Calderinus*, w: LThK 5, kol. 1013-1014; H. Zapp, *Joannes Calderinus*, w: LMA 5, kol. 559-560.

⁴⁶ Jan z Legnano, świecki profesor obojga praw Uniwersytetu w Bolonii, papieski wikariusz generalny w tym mieście, zm. 1383. Zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 257-261; E. Wilemska, *Jan z Legnano*, w: EK 7, Lublin 1997, kol. 916; P. Thorau, *Lignano (Legnano), Johannes v.*, w: LMA 5, kol. 1977-1978. Edycja komentarza *De iusto bello*, zob. Giovanni da Legnano, *Tractatus de Bello, de Represaliis et de Duello*, wyd. T.E. Holland, Oxford 1917.

⁴⁷ Piotr z Ancharano, doktor obojga praw, świecki profesor dekretów Uniwersytetów w Bolonii (oraz w Sienie, Wenecji i w Ferrarze), uczestniczył z ramienia Uniwersytetu w Bolonii w soborze w Pizie i jako poseł Jana XXIII w soborze w Konstancji, jego liczne ekspertyzy prawne dla Bolonii, papieża i soboru przyniosły mu europejski rozgłos, zm. 1416 w Bolonii. Zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 278-282; N. Höhl, *P. de Ancharano*, w: LMA 6, kol. 1962.

⁴⁸ J. Rył, *Katalog rękopisów*, MS 78 (s. 64).

et recolligit. 2. d'ipud d'acord in d'colis l'ige s'it' regenti
 anis que merito d'bet confuari cum sit originalis
 et formalis. 3. qua studiosus lector h'it' d'ea
 remissimib' possit opus utilissimū fabricari

Sancti Stolae
Ratissus Bardzine

Item p' Jacopo & h'it' filiaro p'mpe stolae
 et d'ipud l'ogo d'acord minores que non
 sunt p'ncipales Item p' h'it' Clementinas
 Item p'ncipales iudiciali in pergamento addicoes
 Johans Andre super p'ncipales p'ncipales in
 pergamento Item lectura h'it' super t'no quo
 et quito lib' in p'ncipales regali Item p'ncipales
 Jacopo l'ogo et d'ipud volumey in que sunt
 consilia l'ogo d' d'acord et scituta
 paduani in cartis medicanis Item volumey
 in quo est reperiend' p'ncipales & p'ncipales in
 alijs tractatib' in p'ncipales minor Item p'ncipales
 in quo est d'acord et tractat' Johans Bald
 d' d'acord m' d'icte d' d'icte Johans d' l'ogo d'
 d' d'icte d' d'icte et m' d'icte Bello et alijs p'ncipales
 similiter in p'ncipales minor Item volumey
 filiaro in p'ncipales minor in quo g'nd' d'icte
 Bald' seu addicoes super p'ncipales Super
 d' d'icte p'ncipales et super p'ncipales cum
 reperiend' cap'loz m' d'icte De rohab' d'icte
 d'icte et m' d'icte d' d'icte d' d'icte p'ncipales et p'ncipales

d' d'icte p'ncipales ad h'it' d' d'icte p'ncipales Item p'ncipales d' d'icte p'ncipales p'ncipales
 reliquis quibus p'ncipales d' d'icte p'ncipales p'ncipales p'ncipales p'ncipales p'ncipales

11. *Item duo volumina distinccionum Henrici Bogic*. Henryka Bohic *Distinctiones super V libros Decretalium* – dzieło wielkiej erudycji (liczne dokładne cytaty z prac kanonistów i cywilistów włoskich, zwłaszcza bolońskich oraz z dzieł teologicznych: Piotra Lombarda, Ryszarda od św. Wiktora, Alberta Wielkiego, Tomasza z Akwinu, Bonawentury), popularne w XIV i w XV wieku⁴⁹.

12. *Item summam Gothfridi*. Kardynała Godfryda z Trano *Summa super titulis Decretalium* – popularny podręcznik prawa kanonicznego o kompozycji odwzorowującej strukturę *Dekretów*, ceniony ze względu na jasny język, zdecydowane rozstrzygnięcie problemów, liczne odwołania do prawa rzymskiego i uwzględnienie praktyki Kurii Rzymskiej⁵⁰.

13. *Item acta concilii Constanciensis*. Nieokreślony zbiór pism soboru w Konstancji.

14. *Item lecturam domini Laurencii de Pinis super Decreto, quam ipse scripsit propria manu et de ipsa legit in scolis* – Wawrzyńca de Pinu *Lectura super Decretum*, komentarz do *Dekretu*, przepisany przez Mikołaja i służący mu w czasie wykładów⁵¹.

Item pro Iacussio de Kyky filiastro paupere scolari et orphano lego – – . Bratankowi, początkującemu uczniowi gnieźnieńskiej szkoły katedralnej, Mikołaj przeznaczył 11 tomów z zakresu prawa kanonicznego i 4 z zakresu gramatyki i retoryki⁵². Legat obejmował: księgę *Dekretów*; *item Sextum – Liber Sextus Decretalium*⁵³; *Klementyny*; Wilhelma Duranda *Speculum iudiciale* – praktyczny podręcznik rzymskiego i kanonicznego prawa procesowego o kompilacyjnym charakterze: przedstawiający dawne wykładnie prawa i postępowania procesowego, odwołujący się jednak także do znanej autorowi z autopsji praktyki Roty Rzymskiej; Jana Andrzejowego *Additiones ad Speculum*; komentarz (*lecturam*) Henryka z Suzy do trzeciej, czwartej i piątej księgi *Dekretów* na papierze kró-

⁴⁹ Henryk Bohic, doktor obojga praw, profesor prawa Uniwersytetu w Paryżu, zm. ok. 1350. Zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 266-270; N. Brieskorn, *H. Bohic*, w: LMA 4, kol. 2137.

⁵⁰ Godfryd z Trano, profesor obojga praw Uniwersytetu w Neapolu, profesor dekretów Uniwersytetu w Bolonii, audytor *litterarum contradictarum* kurii rzymskiej 1240, kardynał diakon 1244, zm. 1245 w Lyonie, krótko przed rozpoczęciem soboru. Pierwsze wydanie Sumy: Bazylea 1487, reprint wydania lyońskiego z 1519 r. ukazał się w Aalen w 1992 r., zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 88-91; A.M. Stickler, *Goffredo v. Trani*, w: LThK 4, kol. 1036-1037; H. Zapp, *Goffredus de Trano*, w: LMA 4, kol. 1533-1534.

⁵¹ Wawrzyniec de Pinu, profesor dekretów Uniwersytetu w Bolonii, zm. 1397; zob. J. Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 263.

⁵² Legat dla Jakusza opisuje A. Karbowski, *Dzieje wychowania i szkół w Polsce*, t. III, Lwów 1923, s. 138, 143, 281-282; M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasińska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 234-236.

⁵³ Tytuł pominięty w edycji.

EXCIPIT

Item vithoriam tuly in pargamento in cooptorio
legato Item illam & platu nar in pargam
Item sicuti in pargam Item formulam in
pargam de salis forulari & pulcri et ornat fomis
Item vithoriam seu notata brevia super fecto
libro dante in pargam et in cooptorio in pargam

Plena dispositio

Volo ante et ita dispono qd dicti libri tradantur
ad manus domi Johannis legemskij et per eum spectent
quo vltro facissus si ent apertus scilicet in iure
facio Ita qd pmo anno studij impedi sibi
de oratione det post duobus annos sibi septu et Elemeatias
Edet sed postqua spectat annu septu studij suat
et ent vir stabilis no distinet sibi alios libros
assignet & illius gratias Zuly vithoriam
assignet qd pluz

Et in vno dictus (curissus) fides nobis

Item volo qd libri pargam percha domgny
per ipm dny Johanny legemskij assignentur sine
difficultate super portand vithoriam

[Faint, mostly illegible handwritten text in a smaller script, possibly a continuation of the legal or administrative record.]

lewskim (*in papiro regali*)⁵⁴; kodeks z *Consilia* (właściwie: *Allegationes iuris abbreviatae per Antonium de Butrio*) Jana z Castiglione wraz z najstarszymi statutami Uniwersytetu w Padwie *in cartis medianis*⁵⁵; *repertorium* Piotra z Perugii *cum aliis tractatibus in papiro minori*⁵⁶; *Repertorium super Decretum* (?) razem z omówionymi już traktatami Jana Calderiniego, Jana z Legnano *et aliis pulcris in papiro minori*; Baldiego de Ubaldis uzupełnienia (*dicta seu addiciones*) do komentarza Innocentego IV do *Dekretalów*, do *Novella in Sextum* Jana Andrzejowego i do *Speculum iudiciale*, także *in papiro minori*. Tom ten zawierał także *Repetitiones* Jana Calderiniego do wybranych rubryk *Dekretalów* (*Vestra De cohabitatione clericorum et mulierum, De causa posse[ssionis] et proprietatis*)⁵⁷. Spis wymieniał dalej podręczniki szkolne: *rethoricam* Cyserona⁵⁸; gramatykę Eberharda z Béthune *Graecismus*; dzieło z kanonu szkolnych lektur literackich: satyrę Alana z Lille *De planctu naturae*, piętnującą ludzkie przywary⁵⁹ oraz for-

⁵⁴ Henryk z Suzy (Segusia, diecezja Turyn), papieski dyplomata i kanonista, student obojga praw w Bolonii, profesor dekretów w Paryżu, kapelan Innocentego IV, kardynał i biskup Ostii 1262 – stąd zwany Hostiensis. Prace kanonistyczne: *Summa* (ok. 1253) i *Lectura in quinque libros Decretalium* przyniosły mu tytuł *Monarcha iuris utriusque*, zm. 1271 w Lyonie; zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 123-128; A.M. Stickler, *Heinrich v. Segusia (Hostiensis)*, w: LThK 5, kol. 200; A. Dębiński, *Henryk z Suzy*, w: EK 6, Lublin 1993, kol. 718; N. Brieskorn, *Henricus de Segusio*, w: LMA 4, kol. 2138; H. van de Wouw, *Dekretalisten, Dekretalistik*, w: LMA 3, kol. 659; J. Müller, *Hostiensis (Heinrich v. Segusio, H. v. Segusia, Ostiensis)*, w: BBKL 22 (2004), kol. 676-680.

⁵⁵ Jan Lopus z Castiglione, uczeń Jana Calderiniego i Jana z Legnano w Bolonii, doktor dekretów, profesor prawa kanonicznego we Florencji i w Padwie, zm. w 1381 w Rzymie, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 270-272.

⁵⁶ Piotr z Perugii, brat słynnego Baldiego de Ubaldis, zm. po 1400, czy krewny o tym samym imieniu? *Repertorium* – dzieło nieznanne, autorem *Margarita seu repertorium in commentario Innocentii IV* był Baldi de Ubaldis, zob. J.F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen*, t. II, s. 277-278; K. Pennington, *Medieval canonists. A bio-bibliographical Listing* (praca przygotowana w ramach projektu *The History of Medieval Canon Law*), <http://faculty.cua.edu/pennington/biobibl.htm> (dostęp: 15.12.2010).

⁵⁷ Baldus de Ubaldis, po Bartolusie z Sassoferrato największy włoski komentator prawa rzymskiego, profesor prawa uniwersytetów w Perugii, Pizie, Florencji, Padwie i Pawii, zm. 1400 w Pawii, zob. P. Weimar, *Baldus de Ubaldis*, w: LMA 1 (1999), kol. 1375-1376; D. Schwenger, *Baldus de Ubaldis (Baldus de Perusio)*, w: BBKL XVI (1999), kol. 66-71. Zob. też K. Pennington, *Medieval canonists. A bio-bibliographical Listing*, <http://faculty.cua.edu/pennington/biobibl.htm> (dostęp: 16.12.2010).

⁵⁸ *De inventione (Rhetorica vetus)* albo, być może, rozpowszechniona w średniowieczu, pseudo-Cyceroniańska *Rhetorica ad Herennium (Rhetorica nova)*, zob. M. Markowski, *Tendencje rozwojowe piętnastowiecznej retoryki krakowskiej*, w: *Retoryka w XV stuleciu*, red. M. Frankowska-Terlecka, Wrocław 1988, s. 102; K. Ożóg, *Zakres i metody nauczania septem artes na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, w: *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej: wybrane zagadnienia*, red. T. Michałowska, Wrocław 2007, s. 114. Tamże o lekturach obowiązujących na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w drugiej połowie XV w.

⁵⁹ Zob. K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994, s. 148-149, 152.

mularz *de stillo seculari de pulcris et ornatis formis* (Tomasza z Kapui *Summa artis dictaminis*, podręcznik pisania dokumentów i listów, czy inny nieznanый zbiór formuł *artis notariae*)⁶⁰ – wszystkie cztery kodeksy na pergaminie, Cyce-ron w oprawie (*in coopertorio ligato*). Całość zamykał komentarz do *Liber Sextus* nieznanego autora.

W obu zapisach, dla biblioteki katedralnej i dla Jakusza zwraca uwagę hierarchiczne uporządkowanie tytułów: od zbiorów prawa kanonicznego i najważniejszych komentarzy: Gwidona z Baysio do *Dekretu*, Henryka z Suzy do *Dekretalów*, Jana Andrzejowego do *Dekretalów* i *Liber Sextus*, Wilhelma Duranda opracowań prawa liturgicznego i procesowego: *Rationale divinatorum officiorum* i *Speculum iudiciale* – po prace wybitnych prawników włoskich, o których Mikołaj słyszał zapewne w czasie studiów w Padwie: Baldiego z Perugii i jego brata Piotra oraz kanonistów Uniwersytetu w Bolonii i uczestników soborów w Pizie i Konstancji, ówczesnych autorytetów prawa kanonicznego: Piotra z Ancharano, Franciszka Zabarelli i Dominika z San Geminiano. Biblioteka Mikołaja sprawia wrażenie z rozmysłem zgromadzonego zbioru znakomitego kanonisty, zarazem praktyka: obok klasycznych dzieł prawa kanonicznego, zawiera także komentarze przydatne w codziennej pracy wikariusza generalnego: traktaty Jana Calderiniego *De interdicto ecclesiastico* i Jana z Legnano *De censura ecclesiastica*, oba w dwóch egzemplarzach. Traktat pierwszego znajdował się ponadto w kodeksie należącym być może do Mirosława z Brudzewa, a drugiego – w kodeksie Piotra z Zawichostu.

Legat zaopatrzony został „przepisami wykonawczymi”, świadczącymi o trosce testatora o zgromadzony księgozbiór i o świadomości jego wartości. Księgi miały być przechowywane w bibliotece kapituły gnieźnieńskiej (*in libraria ecclesiae Gnezniensis*)⁶¹, wypożyczane poza bibliotekę pod wyjątkowym warunkiem złożenia kaucji w wysokości podwójnej wartości dzieła. Dwa tomy komentarza Henryka Bohic do *Dekretalów* pożyczyl jednak wcześniej, zanim jeszcze zostały przekazane bibliotece, Paweł Włodkowic z Brudzenia, a upominany przez egzekutora zaprzeczał, że je posiada. Kodeks spisany na „długich kwinternionach królewskiego papieru” (*in longis quinternis papiri regalis*) z komentarzem do *Dekretu* „najbieglejszego i swego czasu słynnego” Wawrzyńca de Pinu (*que est*

⁶⁰ Tak M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasińska, *Zbiory rękopiśmienne*, s. 234. Według Inventarium Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis z 1608 r. w bibliotece kapitulnej w Gnieźnie znajdowały się dwa formularze Tomasza z Kapui, przetrwał jeden, będący najprawdopodobniej własnością arcybiskupa Jakuba Świnki, J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie* (II), s. 279; też, *Katalog rękopisów*, MS 100 (s. 76-77).

⁶¹ Biblioteka kapitulna w pierwszej połowie XV wieku mieściła się w skarbcu przed kaplicą arcybiskupa Jarosława Bogorii przy prawej nawie katedry, księgi liturgiczne przechowywano w zakrystii, opiekę nad całością sprawowała kapituła, zob. J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie* (I), s. 180-192. Tamże o umiejscowieniu lektorium.

de compillatione peritissimi et suo tempore famosissimi viri domini), przepisany przez Mikołaja i służący mu przez blisko 20 lat do objaśniania *Dekretu in scolis*, miał otrzymać lektor prawa kanonicznego przy katedrze, ponieważ „jest to dzieło oryginalne i źródłowe, a zdolny lektor może przy jego pomocy skompiłować własny komentarz” (*poterit opus utilissimum fabricare*). Wykład *Dekretu* należał do programu studiów uniwersyteckich. W jakich szkołach Mikołaj przez blisko 20 lat wykładał *Dekret* Gracjana – trudno powiedzieć. Może rozpoczął jeszcze w czasie studiów w Padwie, a później prowadził wykłady z prawa kanonicznego dla duchowieństwa katedry i miasta Gniezna, w lektorium nad zakrystią katedry?

Lektoraty teologii i prawa zostały powołane w katedrze gnieźnieńskiej rozporządzeniem arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca z 14 VI 1426 roku⁶². W dzieło to zaangażowany był Jasiek z Czechła, dziekan kapituły gnieźnieńskiej⁶³ – a pewnie także Mikołaj Kicki, uczestniczący we wszystkich posiedzeniach kapituły, w czasie których podejmowano decyzje w tej sprawie, wymieniany, zgodnie z precedencją prałatów, zaraz po Jaśku z Czechła. Lektoraty miały służyć kształceniu duchownych katedry gnieźnieńskiej, miasta i diecezji: *pro eruditione clericorum dicte ecclesie, civitatis et diocesis*. Ponieważ jednak na uposażenie przyszłych nauczycieli przeznaczono prebendy kanoniczne zajmowane aktualnie przez kanoników – mistrz teologii i zapewne także doktor prawa otrzymywali na początku pensje od kapituły: zgodnie z jej uchwałą z 28 IV 1428 mistrz Grzegorz miał otrzymywać 30 grzywien rocznie za wykłady teologii i za służenie radą czterem katedralnym penitencjarzom⁶⁴. Lektorem prawa kanonicznego był w cza-

⁶² KDW V, nr 442 (14 VI 1426, ordynacja W. Jastrzębca reorganizująca służbę Bożą i duszpaństwo w katedrze); B 14, k. 124 (19 VI 1426, konsens kapituły na przekazanie prebendy *fundi* Chwałkowo Mikołaja Górki dla mistrza teologii, połowy prebendy *fundi* Kłęcko dla doktora prawa kanonicznego); B 14, k. 128v, *Acta capitulorum*, t. I, nr 1605 (16 VI 1427, wobec sprzeciwu króla co do prebendy *fundi* Kłęcko, kapituła na posiedzeniu zwołanym przez Jaśka z Czechła postanawia przedstawić arcybiskupowi do wyboru dwie prebendy: Jałbrzyka z Modlnej i Mikołaja Jarockiego); B 14, k. 134 (27 IV 1428, uchwała arcybiskupa i kapituły o likwidacji dwóch kanonikatów: Mikołaja Górki i *fundi* Łopienno Mikołaja Jarockiego); KDW V, nr 527 (28 XI 1431, papież Eugeniusz IV zatwierdza ordynację W. Jastrzębca uchwaloną powtórnie na posiedzeniu kapituły 27 IV 1428 – z zamianą prebendy *fundi* Kłęcko przewidzianej dla lektora prawa kanonicznego na prebendę *fundi* Łopienno. Zatwierdzenie papieskie zawierało transumpt niezachowanej w oryginale ordynacji arcybiskupa); KDW X, nr 1399; 1459. Zob. też J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821, czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim*, t. I-II, Gniezno 1888, tu t. II, s. 105-107; tenże, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. I-IV, Gniezno 1883, tu t. I, s. 73-79, 95-96; K. Stopka, *Szkoły katedralne*, s. 121-131.

⁶³ J. Wiesiołowski, *Urząd konserwatora*, s. 165-166.

⁶⁴ B 14, k. 134: *Item domini consenserunt, quod magister Gregorius habeat triginta marcarum annuatim pro lectura in sacra theologia et lectiones expediet ac consilia confessoribus prebeat*. Mistrz Grzegorz – tożsamy zapewne z mistrzem Grzegorzem plebanem w Zdunach 1430, zrezy-

sie przekazania legatu bibliotece kapitulnej najprawdopodobniej Tomasz Strzępiński, doktor dekretów i kanonik gnieźnieński⁶⁵: w drugiej połowie 1433 r. objął on kanonię *fundi* Sarb wakującą po śmierci Adama Świnki oraz prebendę przeznaczoną dla lektora prawa, wakującą po śmierci Mikołaja Jarockiego⁶⁶: na posiedzeniu kapituły był obecny po raz pierwszy 25 IV 1436 po powrocie z soboru w Bazylei, złożył wówczas przysięgę kapitulną; 30 X 1437 jako lektor zobowiązał się przekazywać swemu wikariuszowi część dochodów należących do tej prebendy⁶⁷. W latach 1438–1440 jako lektor prawa wspomniany jest Stanisław z Uścia Solnego, mistrz sztuk Uniwersytetu Krakowskiego (1411), doktor dekretów (1434), profesor i rektor Uniwersytetu Krakowskiego (1434), oficjał i wikariusz generalny arcybiskupa Wincentego Kota (1438–1440)⁶⁸.

Volo autem et ita dispono – . Wykonawcą legatu dla Jakusza testator uczynił Jana Lichińskiego⁶⁹ – miał on przechowywać księgi do czasu, kiedy chłopiec dorośnie i, „jeśli tylko okaże się zdolny” (*si erit aptus*), rozpocznie studia prawnicze, a potem przekazywać mu kolejne tytuły: najpierw *Dekretaly*, po dwóch latach: *Liber Sextum* i *Klementyny*, po ukończeniu szóstego roku studiów pozostałe księgi, a podręczniki szkolne – według życzenia chłopca. Jakusz nie spełnił

gnował przed 1431 (A 13, k. 61, A 14, k. 8v) oraz z Grzegorzem kapelanem arcybiskupa 6 V 1427 (B 14, k. 128). Znany jest także Grzegorz lektor franciszkanów gnieźnieńskich: 28 VII 1430 Grzegorz lektor franciszkanów i kaznodzieja katedralny zeznał w konsystorzu, że pożyczył 10 grzywien od Pielgrzyma z Pępic, zastawił księgi, trzy srebrne łyżki, dwa nożyki zdobione srebrem i dwa talerze podobnie zdobione, księgi miał odebrać, gdy spłaci dług *dum de via Christo [...] venerit* po 6 miesiącach (A 13, k. 79).

⁶⁵ Tomasz syn Prędoty ze Strzępina herbu Prus, wybitny koncyliarysta, mistrz sztuk wyzwolonych 1427, doktor dekretów 1431, doktor teologii 1443, rektor Uniwersytetu Krakowskiego 1432–1433 i 1443–1444, kanonik gnieźnieński 1433–1455, scholastyk 1446–1449, lektor prawa kanonicznego w Gnieźnie 1436–1438?, podkanclerzy koronny 1454–1455, biskup krakowski 1455–1460, zm. 1460; zob. Jan Korytkowski, *Pralaci i kanonicy*, t. IV, s. 27–38; M. Czyżak, *Kapituła*, s. 398–399; L. Korczak, *Strzępiński Tomasz*, w: PSB XLV (2007), s. 80–84.

⁶⁶ Biogramy Adama Świnki i Mikołaja Jarockiego zob. M. Czyżak, *Kapituła*, s. 312, 365–367. Ubysław, wikariusz Tomasza Strzępińskiego [prebendy *fundi* Łopiенno], wspomniany jest w aktach konsystorza gnieźnieńskiego 3 XII 1433 (A 15, k. 184v). 30 X 1437 Tomasz Strzępiński zobowiązał się przekazywać Ubysławowi swemu wikariuszowi część dochodów należących do prebendy *fundi* Łopiенno (B 14, k. 188v).

⁶⁷ B 14, k. 188v: *Vincencius archiepiscopus Gneznansis invenit cum dominis superdescriptis et de consensu magistro Thome de Strzampino decretorum doctoris, lectoris, quod dominus Ubislaus vicarius et sui successores habeat optionem pro salario suo recipere decimam in Lopyenno vel quinque marcarum a dicto lectore – paratarum recipere.*

⁶⁸ Zob. S. Hain, *Wincenty Kot prymas Polski 1436–1448*, Poznań 1948, s. 92; K. Stopka, *Szkoly katedralne*, s. 128; M. Czyżak, *Kapituła*, s. 395–396; M. Zwiercan, *Stanisław z Uścia*, w: PSB XLII (2003–2004), s. 94–96.

⁶⁹ Jan Licheński (Lichiński) h. Godziemba (zm. 1448/1449), syn Dzierzława łowczego kaliskiego, bratanek biskupa poznańskiego Andrzeja Łaskarzyca, cześnik kaliski (1412–1420), kasztelan śremski (1422–1430), wojewoda brzeski (1430), zob. A. Gąsiorowski, *Licheński (Lichiński) Jan h. Godziemba*, w: PSB XVII (1972), s. 294–295.

jednak oczekiwań stryja: w kwietniu 1435 r., kiedy testament Mikołaja został wpisany do metryki kapituły, uczyłby się w szkole katedralnej już szósty rok. W rzeczywistości zrezygnował z nauki: 3 IX 1436 zeznał w konsystorzu, że już wcześniej rzucił szkoły – i powołując się na klauzulę zawartą w testamencie: *si studere noluerit* zrzekł się legatu na rzecz biblioteki kapitulnej⁷⁰.

Z całego legatu ocalało w Bibliotece Katedralnej w Gnieźnie przynajmniej 8 woluminów: traktat inkwizytorski Mikołaja Eymerici⁷¹, komentarze Antoniego z Butrio do drugiej (w dwóch tomach) i piątej księgi *Dekretalów* (ten ostatni razem z traktatami Jana z Legnano i Jana Calderiniego)⁷², nowela Jana Andrzejowego do *Liber Sextus*, przepisana w skrytorioium w Padwie⁷³, Franciszka Zabarelli *Lectura super Clementinas* (skrytorioium w Padwie)⁷⁴, Wilhelma Duranda *Speculum iudiciale* oraz kodeks zawierający Jana Lapi *Allegationes iuris* i Statuty Uniwersytetu w Padwie z 1331 roku (skrytorioium w Padwie)⁷⁵.

Mikołaj Kicki w spisanim własnoręcznie lub podyktowanym spisie ksiąg przeznaczonych dla Jakusza podawał niekiedy formaty książek: *Allegationes* Jana Lapi zostały spisane *in cartis medianis* (w rzeczywistości: 33,5 x 24 cm), komentarz Henryka z Suzy do *Dekretalów* i komentarz Wawrzyńca de Pinu do *Dekretu* – na papierze królewskim o niemal dwukrotnie większym niż wspomniany wyżej formacie⁷⁶. Widać, że ważna była dla ofiarodawcy postać zewnętrzna księgi. Kodeksy z legatu Mikołaja zachowane w Bibliotece Katedralnej posiadają skromne, ale pomocne przy lekturze i cieszące oko czytelnika zdobienia: ini-

⁷⁰ A 17, k. 111v: *Item veniens in iudicium Jacobus Kiczski, nepos olim domini N. Kiczka decretorum doctoris domino Iohanni officiali pro tribunali sedente, sponte et libere, ac per nullum super hoc ut asserebat inductus recognovit – se iam dudum scolas et studium postposuisse et oblivisse – ideo voluit et consensit, quatenus libri omnes et singuli per prefatum dominum olim N. Kiczkam decretorum doctorem suum patruum testamentaliter sibi sub[...] (subiectis?), expressis in eodem testamento, scriptis condicionibus videlicet “si studuisset” donatis, ecclesie Gneznensi donentur seu ipsa ecclesia pro usu suo recipiat, prout in eodem prefati domini N. Kiczka testamento continentur, a qua donationi taliter sibi facta coram prefato domino officiali et me Mathia notario recessit et eidem renunciavit – – .*

⁷¹ J. Rył, *Katalog rękopisów*, MS 36 (s. 36-37).

⁷² Tamże, MS 78 (s. 64-65), MS 81 (s. 66-67), MS 87 (s. 69).

⁷³ Tamże, MS 80 (s. 66). Jako autor podany błędnie Antonii z Butrio; o miejscu powstania kodeksów J. Rył, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie* (II), s. 245.

⁷⁴ J. Rył, *Katalog rękopisów*, MS 79 (s. 65-66).

⁷⁵ Tamże, MS 83 (s. 67), MS 180 (s. 110-111).

⁷⁶ Było to zapewne wielkie *folio* (arkusz raz złamany tworzy składkę o dwóch kartach, tzw. *folio – 2°*) o wymiarach arkusza ok. 61,5 x 44,5 cm, zob. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław – Warszawa – Kraków 1971, hasła: Format bibliograficzny; Format książki; Format papieru, kol. 722-726, kol. 723: Format księgi rękopiśmiennej oznaczano nazwami: in maiori, in mediocri, in minori forma, kol. 724: Najstarsze przekazy o formacie papieru sięgają końca XIV w., pochodzą z Bolonii i wymieniają następujące nazwy dla arkuszy: imperialle 74 x 50 cm; reale 61,5 x 44,5 cm; mecome 51,5 x 34,5 cm; recute 45 x 31,5 cm.

cjały malarskie, ornamentalne, zazwyczaj na pierwszej karcie księgi, oraz liczne inicjały kaligraficzne, na przemian czerwone i błękitne, sygnalizujące kolejne rozdziały (MS 78 – 81, 87). Wyróżnia się wśród nich bolońskie zapewne *Speculum iudiciale* z początku XIV w. z trzema samodzielnymi miniaturami, 162 inicjałami ornamentalnymi i licznymi inicjałami kaligraficznymi, czerwonymi i błękitnymi. Niezachowany formularz Tomasza z Kapui został opisany jako kodeks o pięknej i ozdobnej formie (*de pulcris et ornatis formis*).

Legat i towarzyszące mu przepisy świadczą o wysokiej kulturze intelektualnej i książkowej, sporej wrażliwości artystycznej i zdecydowanej woli zabezpieczenia cennego księgozbioru dla przyszłych czytelników – właściciela biblioteki, znakomitego prawnika, bibliofila, wychowanego u boku biskupa Andrzeja Łaskarzyca, *człowieka o wielkich walorach umysłu i ducha*⁷⁷. Wpisany do księgi kapitulnej fragment ostatniej woli Mikołaja Kickiego szczęśliwie ocalał i pozwala poznać stosunek właściciela do zgromadzonej kolekcji.

SUMMARY

The article presents the book bequest of the archdeacon of Gniezno Mikołaj Kicki (died in 1429) for the chapter library in Gniezno, registered in the chapter book under the date 30 April 1435. Emphasis is placed on the uniqueness of this bequest in the 1st half of the 15th century – due to the number of the given legal codes, careful selection of titles and the artistic value of each volume. A brief biography of the owner of the collection is presented: he was the doctor of canon law (Padua 1419), vicar-general of the bishop of Poznań Andrzej Łaskarzyc (1422-1426), the administrator of the diocese of Poznań (1426-1428) and one of the most eminent prelates of the Gniezno chapter. It examines also his relationship with the above mentioned bishop, and his impact on his friend: dean of the Gniezno chapter Jasiak of Czechel, who formed his collection of books on the model of Mikołaj. The contents of the bequest are discussed, emphasizing the importance of each title in the history of canon law. Mikołaj Kicki bequeathed 27 volumes of Bologna and Paris canon law professors: 16 volumes to the chapter library, 11 (and 4 works of liberal arts) – to his nephew Jakub Kicki. The article also presents Mikołaj's recommendations on the books, formulated in the first person and showing his concern for the collection and his awareness of its scientific and artistic value. At the end it lists eight codes still preserved in the cathedral library in Gniezno.

Key words:

the cathedral chapter in Gniezno, archdeacon Mikołaj Kicki, book bequest, chapter library, canon law, intellectual culture

⁷⁷ M. Frontczak, *Andrzej Łaskarz z Gostawic*, s. 132; *Joannis Dlugossii Vitae episcoporum Poloniae*, w: *Joannis Dlugossii Senioris canonici Cracoviensis Opera omnia*, t. I, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Kraków 1887, s. 508.